

Europske kulturne rute - rute antičke baštine

Crnobori, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:648698>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma „dr. Mijo Mirković“

Sveučilišni interdisciplinarni studij „Kultura i turizam“

Studentica: Ivana Crnobori

Broj indeksa: 158-KT

EUROPSKE KULTURNE RUTE-RUTE ANTIČKE BAŠTINE

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Sveučilišni interdisciplinarni studij „Kultura i turizam“

EUROPSKE KULTURNE RUTE-RUTE ANTIČKE BAŠTINE

Završni rad

JMBAG: 0303016287

STATUS: Izvanredna studentica

SMJER: Kultura i turizam

KOLEGIJ: Putopisi i turistički itinerari

MENTOR: prof.dr.sc. Valnea Delbianco

SUMENTOR: dr.sc. Nataša Urošević, viša asistentica

Pula, veljača 2016.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. KULTURNI TURIZAM	2
2.1. Povijest kulturnog turizma	4
3. EUROPSKE KULTURNE RUTE	7
3.1. Nastanak kulturnih itinerera	10
3.2. Ciljevi kreiranja tematskih ruta	11
3.3. Certifikacija	11
3.4. Vijeće Europe	13
3.5. Komponente kulturnih ruta	14
3.6. Santiago de Compostela	14
4. KAKO RH UKLJUČITI U EUROPSKE KULTURNE RUTE.....	16
4.1. Republika Hrvatska	16
4.2. Povijesni pregled hrvatskog turizma	17
4.3. Turizam u Hrvatskoj danas	18
4.4. Uključenje Hrvatske u Europske kulturne rute kroz antičku baštinu.....	18
5. RUTE ANTIČKE BAŠTINE	19
5.1. Ruta rimskih careva.....	19
5.1.1. Ruta Putovima rimskih careva	20
5.2. Ruta amfiteatara	25
5.2.1. Ruta Putovima amfiteatara	26
6. ZAKLJUČAK	31

LITERATURA

POPIS SLIKA

SAŽETAK

SUMMARY

1. UVOD

U ovom završnom radu obrađena je tema koja pokriva područje kulture i turizma. Rad se konkretno bavi temom Europskih kulturnih ruta koje pružaju mogućnost da se obilaskom upoznaju tematski kulturno-turistički itinerari.

U radu će se predstaviti povijest projekta i analizirati postojeće rute te istražiti kako bi se Republika Hrvatska, kao nova članica Europske unije mogla uključiti u projekt.

Ovaj završni rad ima temeljni cilj predstaviti neke od poznatijih Europskih kulturnih ruta, kao što su Santiago de Compostela i Putovima rimskih careva. Također će se kreirati moguće nove Europske kulturne rute koje bi potaknule razvoj kulturnog turizma u Hrvatskoj, a to su rute Putovima rimskih careva i Putovima amfiteatara. Krajnja svrha je upoznati raznolikost europske kulture, istražiti bogatstvo njene baštine i predložiti inovativne modele valorizacije te kulturne raznolikosti danas.

Završni rad se sastoji od šest poglavlja. U prvom poglavlju, onom uvodnom, izložen je predmet istraživanja te cilj samoga rada. U drugom poglavlju teoretski se obrazlaže definicija kulturnog turizma i povijest razvoja kulturnog turizma. U trećem poglavlju detaljnije će se analizirati Europske kulturne rute, a uz ključne definicije i koncepte obraditi će se i povijest samog projekta. Posebno će se predstaviti prvi europski kulturni itinerar-hodočasnička ruta Santiago de Compostela. Četvrto poglavlje konkretno se bavi mogućnošću razvoja Europskih kulturnih ruta u Hrvatskoj. U petom poglavlju su predložene dvije kulturne rute koje bi pomogle Republici Hrvatskoj u valorizaciji vrijedne kulturne baštine. Od primarnih izvora korištene su prvenstveno raspoložive monografije, a od sekundarnih internetski izvori.

Autorica je u radu obradila aktualnu problematiku razvoja Europskih kulturnih ruta kao inovativnog oblika kulturnog turizma koji u isto vrijeme promiče europske vrijednosti, valorizira zajedničku baštinu i jača lokalnu ekonomiju. Analizirala je povijest projekta te na primjeru najpopularnijih Europskih kulturnih ruta ukazala na potencijale njihova razvoja i u Hrvatskoj.

2. KULTURNI TURIZAM

U posljednjim desetljećima turizam je dokazao širok spektar djelovanja. Zbog svoje ponude i potrebe za zadovoljavanja turističkih potraživanja, turizam je proširio svoje djelovanje na neke druge sektore, a na neki način ih je i vezao uz sebe. Na taj način se razvio ekoturizam, seoski turizam, ribolovni turizam, sportski turizam, zdravstveni turizam, vjerski turizam i mnogi drugi oblici selektivnog turizma. Kulturni turizam može imati mnoge definicije, međutim ona najjednostavnija je da kulturni turizam sjedinjuje kulturu i turizam. Na prvi pogled ta se dva pojma doimaju vrlo bliskima i srodnima. Interes za kulturni turizam iznimno je velik.

Pojam kulturnog turizma općenito se primjenjuje na putovanja koja uključuju posjet kulturnim resursima bez obzira na njegovu inicijalnu motivaciju. Ograničen je zato što previđa važan element u turizmu, a to je zabava, te što isključuje duhovne dimenzije kulture. Kulturu ne obilježava samo posjet muzeju ili koncertu, dakle njezinu institucionaliziranom obliku, već ona može biti i nematerijalne prirode. UNESCO u proučavanju baštine razlikuje tzv. „tangible“ i „intangible heritage“, dakle opipljivu i neopipljivu baštinu. U literaturi se javlja i naziv *primarna motivacija* koja znači da turist posjećuje određenu destinaciju isključivo s prvotnom i jedinom namjerom za sudjelovanjem u njezinom kulturnom životu. Također se pojavljuje i termin usputna motivacija koja postoji kada se turist uputi u posjet određenoj destinaciji iz nekog drugog primarnog motiva, a kulturni život je tek sekundarni motiv. Isto tako postoji i *slučajna motivacija*, a to je situacija kada turist nema namjeru da upozna kulturu određene destinacije, ali može pri posjetu destinacije doći u dodir s kulturom, iako on to nije htio. S naglim porastom, fokus kulturnog turizma se mijenja. Kulturni turizam postaje dio „atmosfera“ destinacije, koju zajedno stvaraju lokalno stanovništvo i turist. Kulturni turizam bi svakako trebao uključivati fizičko posjećivanje kulturnih institucija.¹

Jedna od definicija kulturnog turizma jest sljedeća:

'Kulturni turizam označava kretanje ljudi uzrokovano kulturnim atrakcijama izvan njihova mjesta stanovanja s namjerom prikupljanja novih informacija i iskustva kako bi zadovoljili svoje kulturne potrebe.' Iz te je definicije vidljivo kako je sam motiv turističkog posjeta kulturna atrakcija. Međutim, definicija je nepotpuna iz razloga što izostavlja onu vrstu turizma u kojem kulturna motivacija može biti i sekundarna. Naime turist može posjetiti

¹ <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23209&>, 25.01.2016.

određenu destinaciju, a da mu kultura nije osnovna motivacija putovanja te usput sudjelovati u kulturnom životu posjećenog lokaliteta. Tako on opet ispunjava funkciju kulturnog turista, iako mu je kulturna namjera bila sekundarna.²

U literaturi se nalazi niz definicija koje kulturni turizam definiraju na sljedeće načine:

- Kulturni je turizam zabavno i edukativno iskustvo koje spaja umjetnost s prirodnom i društvenom baštinom te poviješću.
- Kulturni je turizam turistički izbor koji educira ljude o aspektima izvedbe, umjetnosti, arhitekture i povijesti koji se odnose na destinaciju.
- Kulturni je turizam putovanje usmjereno prema iskustvu umjetnosti, baštine i posebnih osobina destinacije.³

Tipologija s obzirom na prirodu kulturnog interesa razlikuje:

- Turista specifičnog kulturnog interesa (točno zna u kojoj vrsti kulturnog događaja želi sudjelovati).
- Turista nespecifičnog kulturnog interesa (nije zainteresiran za određenu vrstu kulturnog događaja već ga zanima šire područje).
- Opći kulturni turist (posjećuje mnoge regije, lokalitete gdje se njegovo znanje razvija u skladu s akumuliranim znanjem i iskustvom. Proširuje svoje znanje koje je stekao o destinacijama te na taj način uspoređuje kulturu mnogih destinacija).
- Specijalizirani kulturni turist (koncentrira se na jedan ili nekoliko manjih lokaliteta. Kontinuirano posjećuje grad, regiju ili zemlju u potrazi za širokim razumijevanjem tog određenog mjesta.⁴

² Jelinčić D.A., Abeceda kulturnog turizma, Meandarmedia, Zagreb, 2010., str. 42

³ Ibid, str. 46

⁴ <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23209&>, 25.01.2016.

2.1. Povijest kulturnog turizma

Može se reći da kulturni turizam postoji od samih početaka putovanja iz dokolice i da je svaki turizam na neki način kulturni turizam, jer putnik, svjesno ili nesvjesno, upoznaje novu kulturu s kojom dolazi u kontakt. Tek pedesetih godina dvadesetog stoljeća se masovni turizam počinje snažno razvijati i tek tada postaje pravom svakog čovjeka. Tada motiv putovanja nije bila kultura već odmor. Turizam se u to doba obilježava kao vrijeme kada su turisti samo htjeli pobjeći od stvarnog života i odmarati. Kako se povećavalo obrazovanje kod turista, a samim time i njihova zarada, u osamdesetim godinama dvadesetog stoljeća se pojavljuje novi tip turista, a to je postmoderni turist. Ponuda se sve više specijalizira za oblike turizma poput vjerskog, zdravstvenog, seoskog i slično. Postmoderni turist točno zna kakav odmor želi provesti i gdje. Unaprijed odabire destinaciju koja mu je spremna ponuditi sadržaje kako bi zadovoljio vlastiti interes. Osamdesetih godina dvadesetog stoljeća počinje akademsko istraživanje kulturnog turizma. Ono se smatra novim tržištem te se smatra da su turisti koji su motivirani kulturom obrazovaniji i da više troše. Kulturni turizam se smatra mehanizmom očuvanja kulturne baštine te je zbog toga sve veći broj znanstvenih radova na tu temu.

Razlozi porasta kulturnog turizma su:

- Sve veća ponuda kulturnih atrakcija;
- Motivacija putovanja je isključivo kultura;
- Turist – „kulturni turist“;
- Umjetnost, baština, povijest (razlog putovanja);
- Motiv putovanja se određuje prije samog puta (kultura);
- Turisti sami organiziraju putovanje (lakše praćenje broja noćenja);
- Porast broja starijih turista (najbolji potrošači).⁵

Rast potražnje za kulturnim turizmom uvjetovan je socio-demografskim promjenama te promjenama životnog stila. Novi profil kulturnog turista ima specifične interese, viši stupanj obrazovanja, starije je dobi, troši više novaca te ostaje duže u destinaciji.

⁵ D.A.Jelinčić, Abeceda kulturnog turizma, Meandarmedia, Zagreb, 2010., str., 54

U nastavku su navedeni učinci kulture na turizam:

- Restrukturiranje zemalja bivšeg Istočnog bloka te preuzimanje novog, kapitalističkog načina privređivanja;
- Vlasništvo nad povijesnim građevinama i njihova prezentacija u turizmu. SAD takve građevine drži otvorene za javnost, dok Italija ne;
- Priznavanje osnova za opravdanje internalizacije vanjskih čimbenika. Uključivanje države u regulaciju pitanja koja vlasnik povijesnog lokaliteta ne može riješiti sam (pristojbe);
- Uloga paket aranžmana. Promidžba pojedinog lokaliteta naprema promidžbi destinacije (turoperator).⁶

Mnoge studije učinke turizma prikazuju pozitivno, iako u stvarnosti često nije tako. Ima nekoliko sadržaja koji se smatraju negativnom posljedicom turizma, a to su:

- Komercijalizacija turizma;
- Glumljenje autentičnosti;
- Izazivanje društvenog konflikta i kulturnog paradoksa;
- Sukob vrijednosti;
- Nesporazumi.⁷

⁶ Ibid, str. 61

⁷ Ibid, str. 66

Slika 1. Kulturni turizam

Izvor:http://www.pmf.uns.ac.rs/vesti/konferencije_i_skupovi/svetska_turisticka_elita_u_novom_sadu, 25.01.2016.

3. EUROPSKE KULTURNE RUTE

Postoje različiti oblici i proizvodi kulturnog turizma koje turističke destinacije nude sve zahtjevnijim klijentima. Među popularnijima su svakako i tematske kulturne rute, koje povezuju lokalitete obilježene zajedničkom poviješću i baštinom. Za Hrvatsku, kao novu članicu Europske unije, posebno su zanimljivi inovativni modeli razvoja kulturnog turizma, koji ujedno promiču najatraktivnije elemente zajedničke multikulturne prošlosti, europske baštine i identiteta.

Europski kulturni itinerar definiran je kao itinerar koji prolazi kroz jednu ili dvije zemlje ili regije, a organiziran je na temu čiji je povijesni, umjetnički ili društveni interes očigledno europski. Pojam „europski“ i njegova primjena na itinerar podrazumijeva važnost i kulturnu dimenziju koja prelazi lokalne granice. Itinerar se zasniva na mnoštvu osobina koje predstavljaju europsku povijest, a uključuje mjesta koja su bogata povijesnim atrakcijama.

Projekt se susreo s tri izazova: *političkim*, koji je trebao poslužiti kao katalizator društvene kohezije i solidarnosti kroz turističke susrete, *izazovom identiteta*, koji je trebao iskazati poštovanje „drugoga“, i *demokratskim*, čiji je cilj bio proširiti kulturni turizam na širu publiku s ciljem razvoja i priznavanja multikulturnoga europskoga društva.⁸ Nakon formiranja prvog kulturnog itinerara, Santiago de Compostela, Vijeće Europe i njegove zemlje članice ubrzo su shvatile da je to odlična ideja koja pruža opipljivu i vidljivu ilustraciju cjelokupnog jedinstva i raznolikosti europske kulture. To je svakako pomoglo u idealima jačanja europskog identiteta, a u isto je vrijeme predstavljalo poštovanje prema kulturnoj baštini. Projekt kulturnih itinerara postao je instrument razumijevanja europskih vrijednosti i čak i danas ima važnu ulogu u građenju Europe.

Europski kulturni itinerari su obično povijesnog, umjetničkog ili društvenog karaktera, a za razvoj svake teme odgovorne su razne mreže pojedinca, institucija, organizacija i struktura. U posljednjih desetak godina izabrano je dvadesetak tema koje pokrivaju čitavu Europu i koje su potakle inicijative za suradnju u polju istraživanja, unaprjeđenja povijesti i europske baštine, kulturne i obrazovne razmjene mladih Europljana, suvremene kulturne i umjetničke prakse te kulturnog turizma i održivog kulturnog razvoja.⁹

⁸ Ibid, str. 99

⁹ Ibid, str. 101

Danas ovaj program uključuje preko 2000 partnera i pokriva 33 teme:

- Hodočasnički putovi (Santiago de Compostela, Via Francigena, Putovi Sv. Mihovila)
- Europski putovi svile i tekstila
- Put baroka
- Putovi povijesnih i legendarnih osoba (Mozartov put, Schickardtovi itinerari, Put Sv. Martina, Put Don Quiotea)
- Vikinški i normanski putovi
- Putovi parkova i vrtova
- Industrijska baština u Europi (Putovi željeza na Pirinejima, Put željeza u Srednjoj Europi)
- Putovi maslina
- Europski putovi migracijskog nasljeđa
- Ruta europskih gradova otkrića
- Živuća umjetnost i europski identitet
- Putovi Feničana
- Put 'nasljeđa Al-Andalus'
- Popularni festivali i rituali u Europi
- Kulturni putovi Jugoistočne Europe, itd. ¹⁰

¹⁰ Ibid, str. 102

Santiago de Compostela je prvi hodočasnički put te kao takav predstavlja simbolički itinerar koji reflektira preko tisuću godina europske povijesti. Putovi se, prema načelima Vijeća Europe, identificiraju po čitavoj Europi, označavaju zajedničkim oznakama te imaju zajedničke promidžbene aktivnosti, materijale i interpretacije, što je određeno navedenim načelima projekta:

- Prioritet kulturnih itinerara jest i ostati će kultura;
- Program mora prenositi osnovne vrijednosti Vijeća Europe: ljudska prava, demokraciju, prava, toleranciju i solidarnost;
- Bitna je zadaća itinerara i zaštita te unaprjeđenje arhitektonske i kulturne baštine.¹¹

Uključivanje u projekt nije jednostavno jer treba zadovoljiti određene kriterije, a certificirani programi jesu:

1. Teme moraju reprezentirati europske vrijednosti koje su zajedničke u nekoliko europskih zemalja;
2. Teme moraju biti određene i razvijene od strane skupina multidisciplinarnih stručnjaka iz različitih europskih regija;
3. Teme moraju ilustrirati europsku povijest i baštinu te se referirati na najmanje jednu od tema općega konceptualnog okvira (narodi, migracije, civilizacijski tijekovi);
4. Teme moraju omogućiti kulturnu i obrazovnu razmjenu mladih;
5. Teme moraju dopuštati razvoj inicijativa i inovativnih projekata u polju kulturnog turizma;
6. Teme moraju dopuštati implementaciju dugoročnih multilateralnih projekata suradnje u raznim područjima uspostavljanjem multidisciplinarnih mreža lociranih u nekim od zemalja članica Vijeća Europe.¹²

¹¹ Ibid, str. 103

¹² Ibid, str. 104

S razvojem projekta osjetila se potreba za osnivanjem institucije koja će nastaviti razvoj projekta Kulturnih itinerara. Tako je 1997. godine u Luksemburgu osnovan Europski institut kulturnih itinerara kao neprofitna udruga. Od 1998. godine taj je Institut odgovoran ne samo za kontinuitet već i za razvoj programa, a služi kako europskoj javnosti tako i kao tehnička agencija koja priprema studije i izvješća, izložbe i publikacije. Institut procesira prijedloge za nove teme i aktivnosti te evaluira i koordinira rad mreža koje su odgovorne za rad programa. Financira ga država Luksemburg, Vijeće Europe, vlastite aktivnosti, prilozi pravnih i fizičkih osoba, promidžbene aktivnosti i članstvo.¹³ Projekt Europskih itinerara je tijekom nekog vremena poprimio značajne dimenzije i nesumnjivo pridonosi zadanim ciljevima. Osnovni cilj projekta je bio da u stvaranju kulturnih itinerara sudjeluju više regija i zemalja zajedno te da raznolikost identiteta ne bude upitna. Projekt nije bio učinkovit i uspješan u privlačenju velikog broja turista. Razlog tome su bile mnoge značajke, a jedna od njih je i ta da je za promidžbu itinerara zadužena svaka država za sebe. Zadatak Vijeća Europe je da u tome da pomaže pri uspostavljanju samog itinerara, ali se promidžbom ne bavi. Ulogu marketinga je samo malim dijelom prihvatio Institut kulturnih itinerara, međutim on nikako ne smije lobirati za pojedinu rutu. Ono za što se Vijeće Europe zalaže jest da kulturni itinerari nisu turistički proizvod. Santiago de Compostela je kao najpopularnija ruta zasjenila sve one druge rute i njihovo postojanje.

3.1. Nastanak kulturnih ruta

Collective awareness of European cultural highlights and their incorporation into the leisure culture je naziv izvješća pod kojim se Vijeće Europe predstavilo još daleke 1960. godine. Već u ono vrijeme je Vijeće Europe smatralo da bi se trebao staviti naglasak na kulturni turizam, a glavni razlog tome je bilo to što je kulturni turizam najbolji način na koji se može iskoristiti slobodno vrijeme.¹⁴ Razvijanje kulturnih tematskih ruta ni u kojem pogledu nije lagan posao. One prije svega imaju nekoliko zadataka: kao prvo mora se odabrati tema za kulturnu rutu, uključiti atrakcije povezane s određenom temom te na kraju sve to predstaviti potencijalnim potrošačima preko promocijskih materijala.¹⁵

L' Europe Continue je naziv zadataka koji je Vijeće Europe postavila 1974. godine, kao način na koji se mogu prepoznati potencijalne vrijednosti kulturnog turizma.

¹³ Ibid, str. 105

¹⁴ Ibid, str. 99

¹⁵ G. Richards, Cultural tourism: Global and local perspective; The Haworth Hospitality Press, New York, 2007., str. 132

Neki od tih zadataka jesu sljedeći:

- Razvoj svijesti o europskoj kulturi kroz putovanje;
- Razmotriti mogućnost osnivanja turističkih mreža koje su usko povezane s europskom kulturnog geografijom;
- Promicanje najvažnijih lokaliteta i raskrižja europske civilizacije.¹⁶

Službeni početak projekta Kulturni itinerari bio je 1987. godine, kada je Vijeće Europe predložilo da hodočasnički put Santiago de Compostela, kao prvi hodočasnički put, bude primjer za stvaranje mnogih drugih kulturnih itinerara.

3.2. Ciljevi kreiranja tematskih ruta

Kreiranje tematskih ruta može svakako poboljšati transparentnost područja. To je izuzetno važno za one turiste koji nisu upoznati s nekim područjem. Rute služe kako bi se izbjegle gradske gužve te na taj način turisti putuju kroz sporedne putove što im omogućava da istražuju skrivene vrijednosti destinacije. Također se mogu rekonstruirati postojeće rute i predstaviti ih na drugačiji način kako bi se privukla nova grupa turista. Novi izgled tematske rute se može povezati i sa originalnom idejom teme.¹⁷ Ciljevi s kojima je projekt započet jesu sljedeći:

- Zajedničkom europskom kulturnom identitetu dati veće poštovanje;
- Očuvati i unapređivati europsku kulturnu baštinu;
- Pružati javnosti novu mogućnost ispunjenja slobodnog vremena.¹⁸

3.3. Certifikacija

Certifikat dodjeljuje Upravni odbor EPA (Englarged Partial Agreement). Pri dodjeljivanju certifikata može potražiti savjet od jednog ili više savjetnika te nakon konzultacija s Upravnim odborom za kulturu (CDCULT) i Upravnim odborom za kulturnu baštinu i

¹⁶ D.A.Jelinčić, Abeceda kulturnog turizma, Meandarmedia, Zagreb, 2010., str. 99

¹⁷ G. Richards, Cultural tourism: Global and local perspective; The Haworth Hospitality Press, New York, 2007., str.137

¹⁸ D.A.Jelinčić, Abeceda kulturnog turizma, Meandarmedia, Zagreb, 2010., str. 100

krajolike (CDPATEP) te ako Upravni odbor smatra da je potrebno može se savjetovati i sa drugim važnim odborima i tijelima Vijeća Europe. Veliku ulogu pri dodjeljivanju certifikata ima i Vijeće ministra, a njihova uloga je ta da oni moraju dati potrebnu suglasnost za dodjelu certifikata. Svaki certifikat sadrži naziv „Kulturna ruta Vijeća Europe“ i logotip Vijeća Europe. Svi oni projekti koji su dobili certifikat moraju se evaluirati. Svake tri godine mreže moraju podnijeti izvješće koje Upravnom odboru EPA omogućuje procjenu aktivnosti kako bi se utvrdilo da li mreža i dalje zadovoljava kriterije. Ukoliko odbor smatra da više ne zadovoljavaju kriterije, izdati će preporuke kako bi se ti isti traženi kriteriji poštivali. Svakako ako se ti kriteriji ne ostvare u roku od jedne godine, Upravni odbor EPA može opozvati certifikat. Naravno za opozivanje certifikata moraju biti suglasni CDCULT i CDPATEP. Ukoliko oni smatraju da certifikat ne bi trebao biti povučen, tražiti će se suglasnost Vijeća ministra.¹⁹

Projekti se moraju odnositi na sljedeća prioritetna područja djelovanja:

- Suradnja u istraživanju i razvoju (projekti moraju imati ujedinjavajuću ulogu utemeljenu oko glavnih europskih tema, pokazati na koji način tema predstavlja zajedničke europske vrijednosti te ilustrirati razvoj tih vrijednosti i biti polazište za istraživanja i interdisciplinarnu analizu na teorijskoj i praktičnoj razini.);
- Naglasiti memoriju, povijest i europsku baštinu (projekti moraju jačati materijalne i nematerijalne baštine, objasniti povijesni značaj i istaknuti njegove sličnosti u različitim regijama Europe. Utvrditi i promovirati europske baštinske lokalitete, voditi računa o materijalnoj i nematerijalnoj baštini etničkih ili socijalnih manjina u Europi. Edukacijom doprinijeti podizanju svijesti donosioca odluka, praktičara i šire javnosti o složenosti koncepta baštine koja doprinosi održivom razvoju.);
- Kulturna i obrazovna razmjena za mlade Europljane (projekti moraju uključiti organizaciju aktivnosti sa skupinama mladih kako bi promovirale opsežne razmjene. Staviti naglasak na osobnim i stvarnim iskustvima te poticati desektorizaciju organiziranjem razmjene mladih iz različitih društvenih sredina. Konstruirati pilot sheme s ograničenim brojem zemalja sudionica uz osiguranje izvor potrebnih sredstava za smislenu procjenu. Dovedi do suradničkih aktivnosti koje uključuju obrazovne ustanove na različitim razinama.);

¹⁹ M. Andorić, G. Horjan, V. Klarić; R. Nevidal, Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske Udruge Lujiziana Delnice, Zagreb, 2012., str. 63

- Suvremena kulturna i umjetnička praksa (projekti moraju dovesti do rasprave raznolikih kulturnih i umjetničkih izražaja različitih zemalja Europe. Poticati aktivnosti i umjetničke projekte koji istražuju veze između baštine i suvremene kulture te istaknuti njihove pristupe u pogledu kreativnosti i povezati ih s poviješću razvoja vještine. Moraju dovesti do mreža i aktivnosti koje ruše barijere između profesionalaca i ne profesionalaca.);
- Kulturni turizam i održivi kulturni razvoj (projekti moraju uzeti u obzir lokalne, regionalne, nacionalne i europske lokalitete. Aktivno uključiti tisak i medije. Promicati dijalog između urbanih i ruralnih kultura te otvoriti mogućnost za suradnju između Europe i drugih kontinenata. Baviti se u području kulturnog turizma uz podizanje javne svijesti, privlačenjem pozornosti, potičući diversifikaciju. Tražiti partnerstva s javnim i privatnim organizacijama koje djeluju na području turizma.).²⁰

3.4. Vijeće Europe

Vijeće Europe najstarija je europska organizacija sa sjedištem u Strasbourgu. Obuhvaća 47 država članica (sve države osim Bjelorusije), a glavni joj je cilj jačanje suradnje i jedinstva na europskom kontinentu, promicanje ljudskih prava i temeljnih sloboda te demokracije i vladavine prava. Uz ova tri ključna stupa koja predstavljaju temeljne vrijednosti organizacije, Vijeće Europe bavi se nizom specifičnih društvenih tema kao što su socijalna isključenost, rasna, nacionalna i duga netrpeljivost, trgovina ljudima, nasilje nad ženama, prava djece, terorizam te zaštita prirodne i kulturne baštine. Republika Hrvatska punopravna je članica Vijeća Europe od 6. studenog 1996. godine. Nakon što je u godinama nakon primitka u članstvo usvojila potrebne standarde te ispunila pristupne obveze, Republika Hrvatska danas uživa položaj aktivne članice koja primjenjuje usvojene standarde te konstruktivno sudjeluje u programima i aktivnostima Organizacije. Partnerski odnos Hrvatske s Vijećem Europe razvija se prvenstveno putem aktivnog sudjelovanja u programima i aktivnostima ove organizacije, s posebnim naglaskom na promicanju specifičnih tematskih interesa koji pridonose prepoznatljivosti države članice Organizacije.²¹

²⁰ Op.cit., str. 61

²¹ <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-organicijative/vijece-europe/>, 06.10.2015.

3.5. Komponente kulturnih ruta

Kulturne rute mogu se klasificirati u nekoliko grupa. Uglavnom se odnose na atrakcije koje neka određena destinacija sadržava.

Grupe po kojima se kulturne rute klasificiraju jesu sljedeće:

- Atrakcije koje nisu stvorene da bi izvorno služile u svrhu turizma (crkve, dvorci, vinski podrumi, geografske lokacije)
- Atrakcije koje su stvorene kako bi služile u svrhu turizma (muzeji, centri, event, animacije, radionice)
- Turističke i kulturne usluge (smještaji, restorani, trgovine, rent-a-bike)
- Informacijske usluge (informacijski uredi, internet stranice)
- Državne turističke organizacije.²²

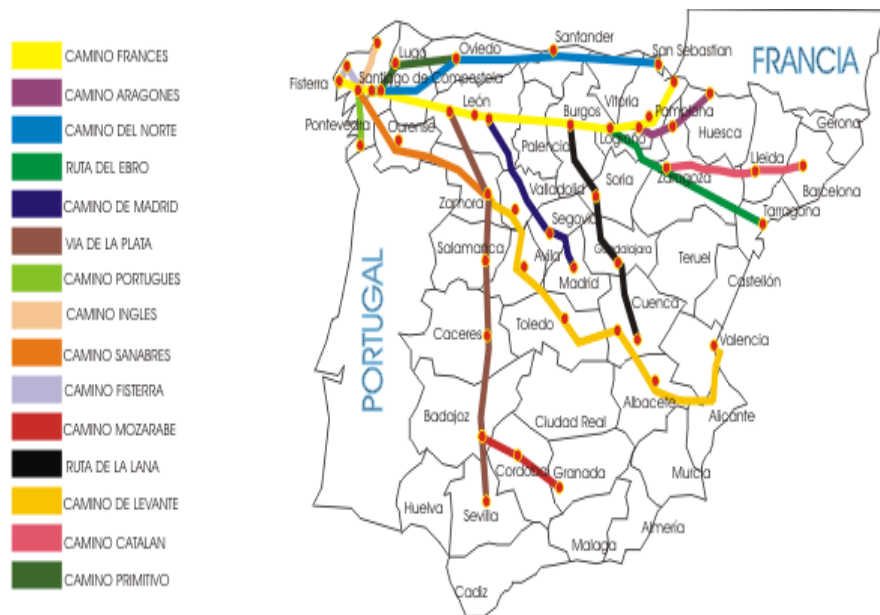
3.6. Santiago de Compostela

U nastavku je predstavljen prvi Europski kulturni itinerar: hodočasnička ruta Santiago de Compostela. Europska kulturna ruta Santiago de Compostela je uski put kroz sjever Iberijskog poluotoka, koja se proteže 800 kilometara od španjolsko-francuske granice do grada Santiago de Compostela, prolazeći kroz pet različitih autonomnih zajednica, a više od stotinu naseljenih gradova. Santiago de Compostela je izvorno bila vjersko hodočašće za posjet grobu svetog Jakova Apostola u katedrali Santiago de Compostela. Prvi izvor praćenja Apostola seže do kraja 6. stoljeća. Otkrića apostolova groba u Galiciji datira iz 9. stoljeća dok je bila pod vlašću Alonsa čestitog IV. Vijest o otkriću se brzo proširila diljem zapadne Europe i tako je Santiago de Compostela postalo mjesto hodočašća. Tijekom svojih jedanaest stoljeća poznate povijesti Santiago de Compostela je postala raskrižje u poticanju kulturnog dijaloga između hodočasnika i gradova kroz koje putuje. Ruta je također postala važna trgovačka os i mjesto za širenje znanja. Ova ruta uključuje niz prvoklasne povijesne baštine, iznimne prirodne krajolike i nematerijalnu baštinu, od kojih je najbolji primjer usmena pripovijest koja zabavlja hodočasnike tijekom njihova putovanja prema Santiagu de Compostela. Hodočašća su bitan dio europskog kulturnog i duhovnog života u srednjem

²² G. Richards, Cultural tourism: Global and local perspective; The Haworth Hospitality Press, New York, 2007., str. 136

vijeku te na taj način su hodočasnici dobili ono što im je potrebno da osiguraju svoje fizičko i duhovno blagostanje. Prema tome, tu je i bogatstvo baštine povezane sa Santiago de Compostela, kao što su crkve, bolnice, domovi, samostani, križevi, mostovi i ostale vrste gradnje koje predstavljaju aspekte umjetničkog i arhitektonskog razvoja od romanike do baroka. Ruta Santiago de Compostela postoji od srednjeg vijeka te je izdržala sve do danas. Knjiga V. Codice Calixtino, opisuje Aymerica Picaudua Clunyja, koji je pratio papu Calixtusa II, na svom hodočašću u Santiago de Compostela oko 1090. godine. Smatra se da je to prvi vodič za hodočasnike koji putuju tom rutom. U usporedbi s drugim hodočasničkim rutama, Santiago de Compostela je bez sumnje jedan od najbolje sačuvanih u izvornom izgledu. Značajan dio te rute je i danas u upotrebi i opisan je donekle kao i nekada, bolnice, crkve, križevi i mostovi.²³

Slika 2. Santiago de Compostela

Izvor: <http://diarium.usal.es/martitahm/category/santiago-de-compostela/>, 25.01.2016.

²³ <http://whc.unesco.org/en/list/669>, 07.10.2015.

4. KAKO RH UKLJUČITI U EUROPSKE KULTURNE RUTE

Republika Hrvatska je država koja posjeduje veliku raznolikost kulturne i prirodne baštine. Sa svojim prekrasnim plažama, nacionalnim parkovima i parkovima prirode, kulturnom baštinom, sve od dolaska Hrvata pa do dana današnjeg, sve te ljepote čine Hrvatsku jedinstvenom. Iako je Hrvatska turistički razvijena zemlja i ima opširnu primamljivu i opipljivu ponudu za turiste, uvijek treba nešto novo. Trebaju inovacije kako bi privukla još više pozornosti na svoje autohtone sadržaje. Smatram da Hrvatska ima veliki potencijal, ali da ga ne iskorištava u potpunosti. Način na koji se ona još može razvijati i privlačiti pozornost, na pozitivan način, jest uključiti najvrjednije elemente zajedničke europske baštine u nove kulturne rute.

4.1. Republika Hrvatska

Republika Hrvatska je zemlja koja se nalazi u jugoistočnoj Europi. Prema popisu iz 2011. godine ima malo više od 4 000 000 stanovnika. Prema političkom ustroju ona je parlamentarna republika. Članica je Vijeća Europe, Ujedinjenih naroda, Svjetske trgovinske organizacije, Organizacije za europsku sigurnost i suradnju i naravno Europske unije. Hrvatska se kultura razvija kroz dugu i raznoliku povijest. Hrvatska, pogotovo u obalnom dijelu, ima veoma razvijen turizam. Hrvatska se u zadnjih nekoliko godina često spominje po mnogim stranim časopisima, koji pridaju veliku pažnju njezinim kulturnim i prirodnim atrakcijama. To je dosta utjecalo na veliki porast dolazaka turista iz emitivnih zemalja. Svakako, u Hrvatskoj najviše razvoju doprinosi turizam, osobito ljetna turistička sezona. Iako je ljetna turistička sezona kratka, traje svega tri mjeseca, ona je glavni pokretač razvoja turizma u zemlji.²⁴

Hrvatski turizam za razliku od drugih zemalja Europe, ima vrlo povoljne razvojne faktore:

- Prirodni faktori: jedno od ljepših morskih područja u svijetu, očuvano more i blaga mediteranska klima. Također gorska Hrvatska obiluje prirodnim ljepotama, a poseban je fenomen krša (nacionalni parkovi, prirodni krajolici, brojne toplice,...).

²⁴ <http://croatia.eu/article.php?id=34&lang=1>, 25.01.2016.

- Bogata povijesna i narodna baština: Jadranska obala i unutrašnjost Hrvatske obiluju mnogim vrijednim spomenicima, od antike pa do ranokršćanskih, romaničkih, gotičkih, renesansnih do baroknih građevina i ostataka. Narodni običaji te etnografski predmeti privlače pozornost turista.
- Povoljan prometno-geografski položaj: Hrvatska se nalazi blizu najvećih emitivnih država (Njemačka, Španjolska, Francuska, Italija).
- Tradicija turizma i ugostiteljstva: turizam se dosta rano počeo razvijati, stoga je bilo jako važno sagraditi brojne hotele, turistička naselja. Morala se razviti i turistička kultura s kojom dolazi i turistička infrastruktura.²⁵

4.2. Povijesni pregled hrvatskog turizma

Još početkom 19. stoljeća se počinje razvijati turizam u Hrvatskoj (hodočašća i liječenja) pa su se u te svrhe izgradila prva prenoćišta, hoteli i toplice (Daruvarske toplice, Stubičke toplice i Varaždinske toplice). Početak drugog razdoblja 19. stoljeća do Prvog svjetskog rata obilježen je izgradnjom cestovnih i željezničkih prometnica te uvođenjem parobrodskih linija na Jadranskom moru. Te izgradnje su započele isključivo kao razlog ozbiljnog početka bavljenja turizmom. Već u to vrijeme su se počeli otvarati prvi hoteli u Opatiji (Villa Angiolina 1844. i Kvarner 1884.) Oko 1930. godine bilježi se posjećenost od čak milijun dolazaka godišnje. Već tada su zabilježene prve boravišne pristojbe i otvorene su mjenjačnice. Naravno zbog ratnog stanja u Hrvatskoj, morala se obnoviti turistička infrastruktura, a u isto vrijeme počeli su se otvarati i nacionalni parkovi i parkovi prirode te su pokrenuti filmski i glazbeni festivali (Pulski festival, Dubrovačke ljetne igre i sl.). 1960-ih godina počeli su se graditi kampovi, hoteli, marine, turistička naselja, ali većinom na Jadranu. Jedna od važnijih godina za hrvatski turizam je 1979. kada su na UNESCO-vu listu svjetske baštine upisana prva tri lokaiteta (Dioklecijanova palača u Splitu, Stari grad u Dubrovniku i nacionalni park Plitvička jezera). 1990-ih godina turizam u Hrvatskoj počinje jenjavati, a razlog tome je Domovinski rat te se u turističkim objektima smještavaju brojni prognanici i izbjeglice. Do novog porasta turizma je došlo 1995. godine.²⁶

²⁵ D. Feletar, H. Petrić, Povijest i zemljopis Hrvatske, Stega tisak d.o.o., Zagreb 2006.

²⁶ <http://croatia.eu/article.php?id=34&lang=1>, 25.01.2016.

4.3. Turizam u Hrvatskoj danas

Republika Hrvatska je u današnje vrijeme najviše orijentirana ka turizmu i njegovom razvoju, a to svakako potvrđuju podaci o rastu turističkog prometa posljednjih godina. Hrvatska ima tradiciju dugu više od jednog stoljeća, a svemu tome je zaslužan najvažniji hrvatski turistički proizvod „odmor na suncu i moru“. Nikako se ne smiju zanemariti turistički proizvodi koji ima nešto manju ulogu od najvažnijeg hrvatskog turističkog proizvoda.²⁷ Kulturni turizam u Hrvatskoj je izuzetno bitan. Ministarstvo kulture RH ima bazu podataka hrvatskih kulturnih dobara koja ih klasificira prema važnosti, a taj registar sadrži tri popisa:

- Zaštićena kulturna dobra,
- Kulturna dobra nacionalnog značaja,
- Preventivno zaštićena kulturna dobra.²⁸

4.4. Uključenje Hrvatske u Europske kulturne rute kroz antičku baštinu

Hrvatska je izuzetno bogata vrijednom antičkom baštinom. Spomenika ima duž cijele Hrvatske, od kontinenta pa do obale. Kao najznačajniji lokaliteti ističu se grad Split, Solin, Pula i Poreč (Dioklecijanova palača, ostaci amfiteatra, Amfiteatar, Augustov hram, Eufrazijeva bazilika). Dakle, valorizacijom kulturne baštine ovih gradova, Hrvatska ima zanimljiv način za razvoj kulturnog turizma.

Kulturni i gospodarski razvoj s odlikama rimske civilizacije najprije zahvaća jadransku obalu, a potom i njezino duboko zaleđe. Brojna naselja stječu odlike rimskog grada (Poreč, Solin, Zadar, Vid, Nin, Bribir). Oblikuju se forumski kompleksi s bazilikama, termama i sl. Također se oblikuju raskošne zgrade javne namjene, osobito teatri (Pula, Solin) i amfiteatri (Pula, Solin, Ivoševci).²⁹

U sljedećem su poglavlju predstavljene dvije antičke kulturne rute koje bi valorizirale najvrjednije elemente hrvatske i europske kulturne baštine. Rute koje su predstavljene jesu Putovima amfiteatra i Putovima rimskih careva.

²⁷ D.A.Jelinčić, Abeceda kulturnog turizma, Meandarmedia, Zagreb, 2010., str. 262

²⁸ Ibid., str. 263

²⁹ <http://www.croatia.eu/article.php?id=19&lang=1>, 25.01.2016.

5. RUTE ANTICKE BAŠTINE

Rute antičke baštine su izuzetno zanimljiv način predstavljanja Hrvatske na svjetskom tržištu, zato što povezuju lokalitete koji dijele zajedničku europsku povijest i baštinu. Antička baština se nalazi diljem Europe, i to ju čini vrijednom i zanimljivom. Budući da je antička baština toliko opsežna, smatram da bi bila idealna za kreiranje inovativnih modela za razvoj turizma. Antička baština zahvaća veći dio Hrvatske, sve od kontinenta prema obali. Kao i u ostatku Europe, na području današnje Hrvatske boravili su brojni rimski carevi, a neki su u njoj i rođeni. Upravo je na temu rimskih careva kreirana jedna od prvih Europskih kulturnih ruta u koje je uključena i Hrvatska.

Predložene kulturne rute predstavljaju povijesno-kulturnu baštinu više zemalja Europe. Lokaliteti koji se predstavljaju i povezuju u kulturnoj ruti Putovima rimskih careva jesu Pula, Split i Vinkovci. Ruta Putovima amfiteatara sadrži lokalitete Pula, Solin, Rim i Verona. Iako amfiteatara ima diljem cijele Europe, pa čak i van nje, za ovu rutu su izabrane samo oni koje su sadržajno atraktivnije. Hrvatska kao članica Europske unije je prepoznata mnogo prije, međutim svakoj državi, gradu ili regiji uvijek treba nešto novo i primamljivo kako bi se na najbolji način predstavila na međunarodnom tržištu. Cilj ovih kulturnih ruta je valorizacija kulturne baštine u svrhu promicanja kulturnog turizma u Hrvatskoj.

Predstavljanje rute Putovima rimskih careva bi svakako započelo u Puli, nastavlja se prema Splitu, a završava u Vinkovcima.

Ruta Putovima amfiteatara, kreće od Solina, prema gradu Puli. Nakon Pule se posjećuje Verona i za kraj ostaje Rim.

5.1. Ruta rimskih careva

Kulturna ruta Putovima rimskih careva obuhvaća mnoge dijelove Hrvatske, Srbije, Bugarske i Rumunjske. Destinacije koje ta ruta obuhvaća jesu Brijuni, Solin, Split, Zadar, Vid, Nin i Varaždinske toplice. Ova kulturna ruta je nastala po uzoru na 33 Europske kulturne rute. Ova kulturna ruta je zanimljiva i posebna, zbog toga što spaja rutu kulturne i prirodne baštine i gastronomske atrakcije vezane za rimsku kulturu.³⁰ Cilj projekta je

³⁰ http://www.glasistre.hr/vijesti/pula_istra/novi-turisticki-proizvod---ruta-rimskih-careva-402586, 25.01.2016.

unaprjeđenje konkurentnosti turističkih destinacija animiranjem malih i mikro poduzetnika, unaprjeđenje kvalitete usluga te promocija kulturnih atrakcija. Ruta Putovima rimskih careva koja se proteže kroz četiri zemlje dobila je certifikat od Vijeća Europe i Europskog instituta kulturnih ruta čime se potiče arheološki turizam na ovim područjima. Ruta je dugačka 2,5 tisuća kilometara, a proteže se kroz Hrvatsku, Bugarsku, Rumunjsku i Srbiju. Obuhvaća dvadeset lokaliteta iz doba carskog Rima. Ruta Putovima rimskih careva promovirati će se u okviru Europskog instituta kulturnih ruta kao jedna od 33 izabrane rute Vijeća Europe. Razvijana je uz podršku Ministarstva turizma Republike Hrvatske.³¹ Ciljevi projekta su gospodarsko osnaživanje destinacije, promocija proizvoda te vidljivost zapostavljenih turističkih regija, povezati uključene regije u prepoznatljivi i privlačan novi turistički proizvod, otvoriti putove k manje poznatim prostorima Europe te osigurati socijalnu, ekonomsku i kulturnu održivost destinacije³². U nastavku teksta razrađena je kulturna ruta po uzoru na ovu već postojeću. Iako se ruta zove isto kao i postojeća, ne sadržava iste lokalitete i sadržaje. Kulturna ruta Putovima rimskih careva obuhvaća tri lokaliteta, Pulu, Split i Vinkovce, koje povezuje vrijedna povijesna baština: ni više ni manje nego rimski carevi.

5.1.1. Ruta Putovima rimskih careva

Ruta Putovima rimskih careva, naravno, već postoji. Nova ruta bi Hrvatsku mogla povezati s postojećom kulturnom rutom u svrhu zajedničkog razvijanja novih kulturno-turističkih proizvoda. Lokaliteti koji se posjećuju u niže navedenoj ruti jesu grad Pula, grad Split i grad Vinkovci. Ti su gradovi uključeni u ovu kulturnu rutu zato što su ih posjećivali rimski carevi, a neki su na tim područjima i rođeni. Naime, Kulturna ruta Putovima rimskih careva je duljine od oko 900 kilometara, proteže se od grada Pule, prema gradu Splitu i na kraju prema gradu Vinkovcima. Ne može se reći koji je od spomenik na ovoj ruti više ili manje važan, jer svaki od njih ima neku svoju povijest i vrijednost. Radi se o svjetski poznatim spomenicima i građevinama, a to su amfiteatar i Augustov hram u Puli, Dioklecijanova palača u Splitu i sam grad Vinkovci. Može se zaključiti iz kojeg su razloga uključeni grad Pula i grad Split, ali malo je teže dokučiti zašto je uključen grad Vinkovci. Vinkovci su se našli na ovoj ruti iz razloga što je u tom gradu rođen Car Valentinijan I. i to

³¹ <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=65526>, 08.02.2016.

³² <http://www.hgk.hr/sektor-centar/sektor-turizam/dunavske-kulturne-rute-rh-ruta-rimskih-careva-i-dunavska-vinska-ruta>, 08.02.2016.

321. godine. Cilj ove rute je jačanje gospodarskog, kulturnog i ekonomskog identiteta te valorizacija baštine.

Kulturna ruta započinje u gradu Puli. Za početak kulturne rute posjećuje se amfiteatar. Povijesna legenda govori o tome kako je ovu građevinu dao sagraditi Car Vespazijan u čast svojoj ljubavnici Antoniji Cenidi. Car Vespazijan je rođen u malom gradiću, nedaleko od Rima. Vršio je upravne funkcije u gradu Trakiji. Također je sudjelovao u rimskoj invaziji na Veliku Britaniju. Tek 69-te godine je proglašen carem, a vladao je nekih desetak godina, sve do smrti. Car Vespazijan je jedini car kojeg je nakon smrti naslijedio sin, najstariji sin Titus, a nakon njega na vlast je došao njegov mlađi sin Domicijan.³³ Nakon posjeta amfiteatra, put se nastavlja u istom gradu, prema forumu, glavnom trgu u gradu, gdje se nalazi Augustov hram. Forum je bilo glavno sastajalište antičkog grada, srce života, jer je kroz njega tekla cijela svakodnevnica stanovnika. Zato ga nazivaju najznačajnijim javnim prostorom grada Pule. Sam hram je bio posvećen božici Romi i caru Augustu, a sagrađen je u I. stoljeću.³⁴ Car August je bio pranećak Julija Cezara i prvi rimski car. Smatra ga se jednim od najvećih rimskih careva. Borio se za mnoge ratove i sporazume, a jedan od tih sporazuma je Rimu donio mir. Govori se kako nikad prije u Rimu nije bio tako blagodati mir. Iako mu je pravo ime Gaj Julije Cezar Oktavijan, ostao je zapamćen po imenu August. U svom je životu dobio mnoge titule, a jedna od tih titula je glasila „Otac domovine“. Pred sam kraj svoga života svoje je ovlasti prenio na svog nasljednika Tiberija. Nakon njegove smrti grad je bio u tuzi. Dan nakon njegove smrti krenula je povorka prema Augustovom mauzeoleju gdje su njegovi posmrtni ostaci kremirani. Brojni autori cara Augusta prikazuju kao mirnog, blagog, ljubaznog i skromnog cara.³⁵

³³ R. Matijašić, K. Buršić-Matijašić, Antička Pula, Zavičajna naklada, „Žakan Juri“ Pula, 1996. , str. 137

³⁴ Ibid, str. 67

³⁵ <http://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/tragom-proslosti/oktavijan-august-prvi-rimski-car/>, 27.01.2016.

Slika 3. Car August

Izvor: <http://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/tragom-proslosti/oktavijan-august-prvi-rimski-car/>, 27.01.2016.

Slika 4. Car Vespazijan

Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=61488>, 27.01.2016.

Nakon obilaska grada Pule i najznačajnijih spomenika, ruta se nastavlja prema Splitu. U Split se odlazi u posjet Dioklecijanovoj palači. Ova građevina je dobila naziv po svom tvorcu, caru Dioklecijanu. Car Dioklecijan je rodom bio iz Solina, grad u okolici Splita. Do pozicije cara je došao isključivo zato što je bio jako sposoban kao osoba. Imao je veliku

ulogu u provođenju ekonomskih reformi, produživanju rimske vlasti. On nije kao i drugi carevi, umro sa tom titulom, već se odrekao prijestolja i povukao se u svoju golemu palaču koju je dao sagraditi, Dioklecijanovu palaču. Naime, car Dioklecijan nije dugo poživio nakon što se odrekao svoje titule. Umro je od bolesti. Dioklecijanova palača je svjetski poznata građevina, čak je i dio gradske jezgre upisan na UNESCO-vu listu svjetske baštine. Naravno, palača se nalazi na dvjema poznatim ulicama Cardo i Decumanus. Nakon smrti cara Dioklecijana, u palači se život nastavlja. U njoj su boravile mnoge carske obitelji, a na kraju je služila kao tvornica sukna. Posljednji zakoniti car Zapadnog Rimskog carstva je bio otrovan upravo u Dioklecijanovoj palači. Ova građevina sa sobom nosi veliku povijest koja se i dan danas nastavlja.³⁶ Dioklecijanova palača je najveća palača na svijetu iz doba kasne antike. Po završetku prvog svjetskog rata Split kao grad je počeo rasti i razvijati se. Veliku ulogu u tome je imala Dioklecijanova palača. Počela je biti kulturno, gospodarsko i administrativno središte. Ono što je još doprinijelo gradu jest dovršenje željezničke pruge. Split je također postao i središte velike pomorske banovine.³⁷

Slika 5. Car Dioklecijan

Izvor: <http://splitculture.hr/doziviljaj/povijest/car-dioklecijan>, 27.01.2016.

I za kraj kulturne rute ostaju Vinkovci, rodni grad Cara Valentinijana. Nazivaju ga posljednjim velikim carem jer se nakon njegove smrti stanje u carstvu jako pogoršalo. U

³⁶ <http://splitculture.hr/doziviljaj/povijest/dioklecijanova-palaca>, 27.01.2016.

³⁷ <http://www.magicus.info/hr/magicus/tekst.php?id=36211>, 30.01.2016.

gradu Cibalae, odnosno Vinkovcima, živio je otac Valentinijana, Gracijan. Njegov otac je bio poznati vojskovođa. U istom gradu je rođen i mlađi brat Valentinijana po imenu Valens, koji je kasnije također postao rimski car. Svojim suvladarom ga je proglasio car Valentinijan, odnosno njegov brat. Car Valentinijan je vodio mnoge bitke. U mnogima je i pobjeđivao, međutim poginuo je u bitci koja se odvijala u blizini obale Dunava.³⁸ Kako u gradu nema naznaka (spomenika) njegovog postojanja, organizirana je šetnja centrom grada u kojoj se govori o životu cara Valentinijana i njegovoj povijesti.

Slika 6. Car Valentinijan

Izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63718>, 27.01.2016.

Kreiranjem kulturne rute Putovima rimskih careva, reprezentiraju se europske vrijednosti koje su zajedničke u nekoliko zemalja. Rimski carevi su putovali diljem Europe. Također kulturna ruta omogućuje kulturnu i obrazovnu razmjenu mladih. Kulturna ruta, Putovima rimskih careva je inovativni projekt razvoja kulturnog turizma u Hrvatskoj. S obzirom da su rimski carevi tema zajednička za cijelu Europu, predstavljena ruta se može i dalje širiti i razvijati.

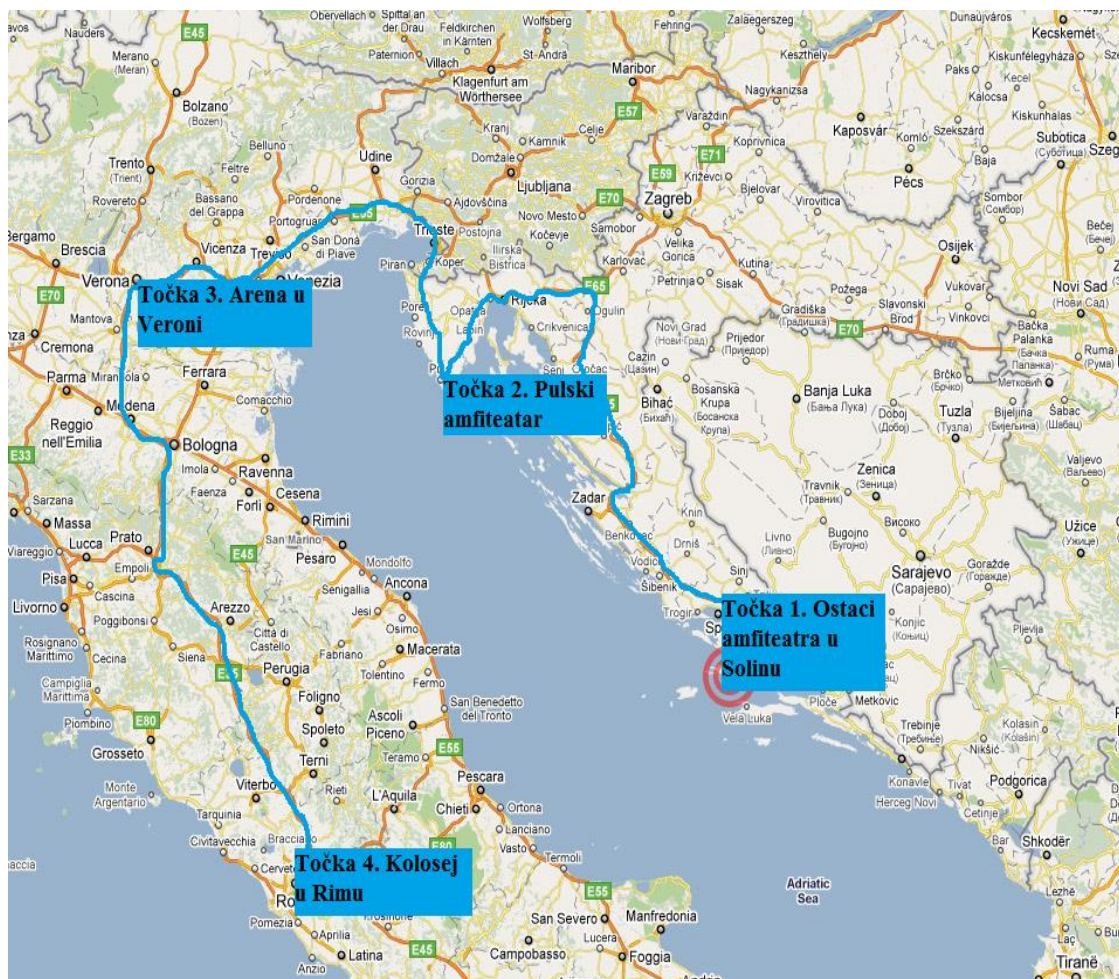
³⁸ <http://www.dnevno.hr/ekalendar/na-danasnji-dan/zavladao-rimski-car-koji-je-roden-na-podrucju-viknovaca-364-115965>, 27.01.2016.

5.2. Ruta Putovima amfiteataru

Europske kulturne rute su jedan od zanimljivijih načina kako ujediniti cijelu Europu. To je jedan od načina da se potakne prezentacija ne samo prirodne, već i strana kulturne baštine. Cilj je da se određenim, izabranim područjima, državama, gradovima, regijama, pruži prilika za razvoj kulturnog turizma. Također da se ojača lokalni identitet i ekonomija te valorizacija zajedničke kulturne baštine.

Što se konkretno tiče kulturnog turizma u Hrvatskoj, ruta Putovima amfiteataru bi mogla značiti produženje sezone, možda i kroz cijelu godinu, što bi svakako pridonijelo povećanju broja turista, povećanju broja noćenja, održivoj valorizaciji kulturne baštine i rastu turističkog prometa u Hrvatskoj.

Slika 7. Putovima amfiteataru

Izvor: interna arhiva, 27.01.2016.

5.2.1. Ruta Putovima amfiteatra

Početak kulturne rute je prekrasan gradić na jugu Dalmacije, Solin, u kojem se nalaze ostaci amfiteatra. Obilazak bi započeo na autobusnom kolodvoru u gradu Solinu odakle bi se krenulo prema ostacima amfiteatra. Po dolasku na lokalitet vodič vodi posjetioce kroz ruševine amfiteatra i prepričava priču o povijesti samog lokaliteta. Ovaj arheološki lokalitet se skriva u poljima i vinogradima, u podnožju planina Kozjak i Mosor, nasuprot moru. Usprkos cestama koje ga okružuju i presijecaju, okružen tvornicama, još je uvijek moguće predočiti si nekadašnju ljepotu i važnost mjesta. Tijekom stoljeća, kamenje amfiteatra i drugih građevina bilo je upotrebljavano za gradnju novih konstrukcija. Dakle, ostalo je malo toga za vidjeti. Većina ostataka je prevezena u Arheološki muzej u Splitu. Pa ipak, raštrkani na 156 hektara, ostaci Salone (Solin) svjedoče o važnosti staroga grada. Tu se još uvijek mogu vidjeti ostaci ogromnog rimskog amfiteatra koji je mogao primiti do 18 000 osoba, velike zidine sa kulama i vratima, forum sa hramovima, terme, kazalište, upraviteljevu palaču, kao i ruševine sjedišta dioceze.³⁹ Ovaj lokalitet, amfiteatar u Solinu, je u posljednje vrijeme postao atraktivna pozornica za brojna događanja poput predstava, vjerskih procesija, kiparske kolonije, stručna i popularna predavanja, a osobito tijekom „Solinskog kulturnog ljeta“. Za potrebe tog događaja potrebno je dokumentirati brojne dijelove lukova, veće kamene blokove, veliki broj stubišta i slično kako bi se dobio potpuni uvid u stanje i količinu.⁴⁰

Slika 8. Ostaci amfiteatra u Solinu

Izvor: <http://solin-info.com/hr/znamenitosti/znamenitosti/amfiteatar/>, 25.01.2016

³⁹ www.croatianews.com/hr/Antique-Salona/, 08.10.2015.

⁴⁰ <http://solin.hr/index.php/novosti-kultura-solin/item/1725-salona-ceka-posjetitelje-ali-i-radnike>, 08.10.2015.

Ruta bi se svakako nastavila prema gradu Splitu, u posjet Arheološkom muzeju gdje se nalaze ostaci amfiteatra iz Solina. Nakon obilaska Arheološkog muzeja u Splitu, putovanje se nastavlja prema Puli. Pri dolasku u Pulu, gosti odlaze na prijavu u prekrasan Hotel Amfiteatar, koji se nalazi svega 50-ak metara od samog amfiteatra. U hotelu je organizirana večera starih rimskih okusa. Neka od jela koja se nude na meniju jesu jaja, sir povrće, puževi, školjke i slično. Nakon fine večere, okusa starih Rimljana, ide se na slobodni večernji izlazak. Prilikom buđenja ujutro, gostima se nudi rimski doručak. Sastojci doručka jesu fini kruh, sir, masline, med, svježe i suho voće.⁴¹ Nakon finog objeda započinje obilazak amfiteatra. Pri dolasku u amfiteatar goste dočekuju čuvari amfiteatra odjeveni kao stari rimski gladijatori. U razgledavanju amfiteatra vodič govori priču o nastanku amfiteatra, koji je isto kao i čuvari odjeven u odijelo starih gladijatora, kako bi u što bolje dočarao temu kulturne rute. Središnji antički spomenik u Puli, dakako, glasoviti je rimski amfiteatar-arena. Riječ je, naime, o jednom od bolje sačuvanih amfiteatara na području na kojemu se prostiralo Rimsko Carstvo; pulska se arena stavlja uz bok koloseja u Rimu, areni u Veroni, amfiteatrima u Pompejima, Nimesu i drugima. Sam naziv amfiteatar označava njegov oblik. Njegov tlorisni oblik je uglavnom elipsa, tako da ima dvije nejednake osi. Ovaj amfiteatar je jedan od rijetkih koji je smješten na samim obroncima brežuljka, podignut izvan gradskih zidina. U pulski je amfiteatar moglo stati oko 20 000 gledatelja, koji su sa stubišta kojima je okružen amfiteatar mogli gledati gladijatorske igre i borbe. Borbe su se odvijale na središnjem prostoru, tzv. areni, što dolazi od „*harena*“=*pijesak*, jer ona je u rimsko doba bila posuta pijeskom kojim se nakon svake borbe posipali tragovi krvi ljudi i životinja. Te igre su bile vrlo maštovite, ali okrutne i svodile su se na borbu na život ili smrt. Gladijatori su bili profesionalci, najčešće robovi ili osuđenici, ponekad dragovoljci. Povijesna legenda tvrdi da je amfiteatar u Puli dao sagraditi car Vespazijan u čast svojoj ljubavnici Antoniji Cenidi koja je u gradu imala posjede. Amfiteatar je zaista bio sagrađen u njegovo doba (69.-79.), ali smatra se da je već u doba cara Augusta, dakle početkom I. stoljeća postojala slična građevina, te da su je Flavijevci proširili i izgradili u potpunosti od kamena, jer su neki dijelovi prvog amfiteatra bili sagrađeni od drva.⁴² Kamen za gradnju amfiteatra dopremao se na gradilište iz kamenoloma oko Pule. Nakon pada klasične civilizacije, do naših dana, arena nije imala svoju funkciju, te je bilo neminovno postupno propadanje spomenika. Veliki blokovi stepenica gledališta, kojih je bilo nekoliko tisuća kubika, uzimani su kao građevinski materijal, tako da je arena postala velikim i lako dostupnim skladištem kamena. Ali već u XIII. stoljeću Gradsko vijeće je donijelo odluke kojima se zabranjuje odnošenje kamena iz

⁴¹ <http://www.prekoramena.com/t.item.142/ishrana-u-antickom-rimu-robovi-svojih-stomaka.html>, 08.10.2015.

⁴² R. Matijašić, K. Buršić-Matijašić, Antička Pula, Zavičajna naklada „Žakan Juri“ Pula, 1996., str 137

arene, a to je sankcionirala i gradska uprava u mletačko doba, ⁴³ Epizoda iz 1585. godine, kada su Mlečani odlučili rastaviti arenu i prenijeti je u Lido ispred Venecije, ostala je samo idejom, jer se tome protivio Gabriele Emo, izdanak važne trgovačke obitelji, kojem su zahvalni Puljani podigli spomen ploču na samoj areni. ⁴⁴ Pri završetku razgledavanja, za posjetioce je organizirana predstava u samom amfiteatru koja predstavlja kako su izgledale večere kod starih Rimljana. Nakon završetka predstave, organizirana je radionica za posjetioce. Radionica je osmišljena kako bi posjetioči mogli naučiti kako su Rimljani proizvodili kruh, odjeću, obuću i slično. Suvremenog će posjetitelja zanimati i arheološka izložba u podzemnoj prostoriji ispod borilišta, posvećena maslinarstvu i vinogradarstvu Istre u antici. Izložbom završava priča u Puli. Kreće se prema gradu Veroni, gdje posjetioce očekuje zanimljiva priča arene u Veroni.

Slika 9. Amfiteatar u Puli

Izvor: <http://www.panoramio.com/photo/101600834>, 25.01.2016.

Po dolasku u Veronu posjetioči imaju dva sata slobodnog vremena nakon toga put ih vodi prema areni. Arena u Veroni je treći po veličini amfiteatar, poznata po operskim predstavama koje su se u njoj izvodile. Može primiti do 22 000 gledatelja, međutim 1117. godine se dogodio potres koji je uništio vanjsku strukturu arene. U periodu renesanse započeo je proces obnavljanja arene. U centru arene izvodile su se gladijatorske borbe. Arena je danas domaćin lokalnih opera te baletnih predstava, koje se događaju tijekom srpnja i kolovoza, ali i u nekim zimskim mjesecima. ⁴⁵ Nakon obilaska arene, posjetioči se

⁴³ Op.cit., str. 150

⁴⁴ Op.cit., str. 151

⁴⁵ <http://tijanaradojic.wordpress.com/znamenitosti-2/>, 08.10.2015.

smještaju u Hotelu B&B Corte Melone, koji se nalazi dvjestotinjak metara od hotela. Kako bi gosti uživali u čarima Veronske arene i u nastavku dana, hotel organizira bal u duhu rimske večere. Na taj bal moraju doći svi gosti koji trebaju biti odjeveni u rimskom stilu. Ujutro je u hotelu organiziran rimski doručak, te nakon doručka put vodi prema glavnom gradu Italije, Rimu.

Slika 10. Arena u Veroni

Izvor: <http://gigigriffis.com/ask-a-local-what-should-i-doseeeat-in-verona-italy/>, 25.01.2016.

Za kraj kulturne rute, ostao je prekrasan kolosej u Rimu, najveći rimski amfiteatar. Po dolasku u Rim odmah se odlazi u razgledavanje koloseja koje predvodi vodič. Amfiteatar Flavijevaca u Rimu od srednjeg je vijeka poznat pod imenom kolosej – najveći rimski amfiteatar. U to vrijeme narod je trebao u što većem broju posjećivati predstave u areni, biti naklonjen caru i podupirati njegovu vlast. Kolosej u Rimu danas je dostojanstvena građevina, ali je prema svojoj svrsi bio hram zabave, osobito ono prostačke.⁴⁶ Novac za amfiteatar je potjecao iz provincije Judeje, smještene u današnjem zapadnom Jordanu. Antički natpis na zgradi još i danas obavještava da je izgradnja koloseja financirana iz ratnog plijena iz židovskog rata (66.-70.). Car Vespazijan (69.-79.) naredio je gradnju amfiteatra, a njegov sin Titus (79.-81.) doživio je njegov završetak.⁴⁷ Vespazijanova odluka da sagradi Kolosej je bila motivirana prethodnim katastrofama kada su drvene zgrade koje su se srušile pod sobom pokopale brojne žrtve.⁴⁸ Židovi su mu prvotno bili visoki otprilike pedeset metara, a u njemu je bilo mjesta čak za pedesetak tisuća gledatelja. S obzirom da je okolno tlo

⁴⁶ B. I. Gutberlet, Nova svjetska čuda, svjetska povijest kroz dvadeset građevina, Radin print, Zagreb, 2012. Str. 51

⁴⁷ F. Bartolini, Čudesne građevine svijeta, Stanek d.o.o., Varaždin, 2005., str. 27

⁴⁸ Op.cit., str. 56

močvarno, konstrukcija koloseja je bila majstorsko djelo tehnike.⁴⁹ Car Vespazijan nije doživio završetak velike građevine, ali kratka vladavina njegova sina Tita, koji je iza amfiteatra dao podići terme, time je doživjela veliki vrhunac. Ovu građevinu se kroz mnoge godine koristilo za održavanje raznoraznih igara. U povijesti svih amfiteatara nije poginulo ni približno ljudi i životinja koliko ih je poginulo u koloseju u Rimu. Kolosej u Rimu je u cijelosti dovršio Titov brat i nasljednik Domicijan. On je bio taj koji je omogućio da se u borbama mogu boriti i žene.⁵⁰ Godine 404. je car Honorije službeno zabranio gladijatorske borbe. Međutim, prije samog zabranjivanja tih igara, kolosej su pogodile mnoge nepogode, poput požara, potresa, udari groma. Nakon velikog potresa 262. godine polako je počela rasti svijest da kolosej treba zaštititi. Međutim, rasprave oko zaštite koloseja nisu vodile nikamo. Tek negdje osamdesetih godina 20. stoljeća građevina je bila zaštićena i održavana. U ovom amfiteatru su se snimali mnogi filmovi, ali najznačajniji film je bio Gladijator, producenta Ridleya Scotta iz 2000. godine, u kojem Russel Crowe kao rimski vojskovođa, izabrani nasljednik Marka Aurelija, dospijeva u ropstvo te ga prodaju u gladijatorsku školu. U navedenom filmu se bori protiv velikog suparnika Komoda, koji se nakon smrti svoga oca sam proglasio carem.⁵¹

Slika 11. Kolosej u Rimu

Izvor:<http://e-shopping-center.com/si/trefl-puzzle-sestavljanke-1500-italija-rim-kolosej-i3176.shtml>, 25.01.2016.

⁴⁹ Op.cit., str. 57

⁵⁰ Op.cit, str. 59

⁵¹ Op.cit, str. 61

6.ZAKLJUČAK

Europske kulturne rute se ne mogu usporediti sa niti jednim projektom u cijeloj Europi, a ni u svijetu. To je projekt koji je osmišljen kako bi se potaknuo razvoj kulturnog turizma, valorizirala zajednička baština i multikulturna povijest Europe. O tome hoće li taj projekt jenjavati ili sve više rasti, odlučuju ne samo organizatori projekta i njihova ponuda već i sami turisti. Zašto? Zato jer su turisti ti koji putuju i posjećuju destinacije, a njihovo kretanje ovisi o ponudi koja je na tržištu.

U radu su opisane dvije Europske kulturne rute, koje je osmislila autorica. Iako ima mnogo kulturnih ruta koje su slične ruti Putovima amfiteatra, ova ruta bi se mogla ponuditi kao inovativni oblik valorizacije zajedničke europske antičke baštine. Ruta Putovima rimskih careva naime već postoji. Međutim, ruta koja je prikazana u završnom radu nije nimalo slična onoj koja već postoji. Ruta iz završnog rada sadrži nove lokalitete, nove sadržaje i novu ponudu.

Kulturne rute koje su predstavljene u radu svakako bi mogle pomoći Hrvatskoj i Europi u razvoju turizma. Kulturne rute reprezentiraju europske vrijednosti u više zemalja te se baziraju na povijesti antike i njezinoj baštini. Svakako omogućuju da se kulturno obrazuju ne samo mladi već i starija populacija.

Europske kulturne rute su idealno osmišljen projekt za sve države Europe, pa i onu najmanju. Smatram kako bi sve države trebale pokazati interes za ovaj projekt jer bi im uvelike pomogao u razvoju i turističkoj promociji. Što se tiče ostalih zemalja svijeta, svakako bi se trebale ugledati na ovaj europski model dobre prakse. Pogotovo one zemlje koje možda i nemaju već prepoznatu ostavštinu, mogle bi osmišljavati inovativne projekte na osnovu originalnih priča i kulturne baštine. Ako imaju bilo kakav potencijal, bio to književni, povijesni, prirodni, filmski, vjerski ili pak glazbeni, svakako bi ga trebale iskoristiti.

LITERATURA

Knjige:

1. Androić M., Horjan G., Nevidal R., „Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama“, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske Udruga Lujiziana delnice, Zagreb 2012.
2. Bartolini F., „Čudesne građevine svijeta“, Stanek d.o.o., Varaždin 2005.
3. Bolton S, Cathing C, „Venecija i Veneto“, Profil International d.o.o., Zagreb 2005.
4. Gutberlet B.I., „Nova svjetska čuda, svjetska povijest kroz dvadeset građevina“, Radin print, Zagreb siječanj 2012.
5. Jelinčić D.A., „Abeceda kulturnog turizma“, Meandarmedia Zagreb 2008.
6. Richards G, Cultural tourism: Global and local perspective, The Haworth Hospitality Press, New York, 2007.
7. Matijašić R., Buršić-Matijašić K., „Antička Pula“, Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula, I. izdanje 1996.

Internet stranice:

1. <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=65526>, (08.02.2016.)
2. <http://e-shopping-center.com/si/trefl-puzzle-sestavljanke-1500-italija-rim-kolosej-i3176.shtml/>, (25.01.2016.)
3. <http://diarium.usal.es/martitahm/category/santiago-de-compostela/>, (25.01.2016.)
4. <http://www.dnevno.hr/ekalendar/na-danasnji-dan/zavladao-rimski-car-koji-je-roden-na-podrucju-viknovaca-364-115965>, (27.01.2016.)
5. <http://gigigriffis.com/ask-a-local-what-should-i-doseeat-in-verona-italy/>, (25.01.2016.)
6. <http://www.hgk.hr/sektor-centar/sektor-turizam/dunavske-kulturne-rute-rh-ruta-rimskih-careva-i-dunavska-vinska-ruta>, (08.02.2016.)

7. <http://www.magicus.info/hr/magicus/tekst.php?id=36211>, 30.01.2016.
8. <http://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/tragom-proslosti/oktavijan-august-prvi-rimski-car/>, (27.01.2016.)
9. <http://solin.hr/index.php/novosti-kultura-solin/item/1725-salona-ceka-posjetitelje-ali-i-radnike>, (08.10.2015.)
10. <http://solin-info.com/hr/znamenitosti/znamenitosti/amfiteatar/>, (25.01.2016.)
11. <http://splitculture.hr/doziviljaj/povijest/diolekcijanov-a-palaca>, (27.01.2016.)
12. <http://tijanaradojic.wordpress.com/znamenitosti-2/>, (08.10.2015.)
13. <http://whc.unesco.org/en/list/669>, (07.10.2015.)
14. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-organicinijative/vijece-europe/>, (06.10.2015.)
15. <http://www.panoramio.com/photo/101600834>, (25.01.2016.)
16. http://www.pmf.uns.ac.rs/vesti/konferencije_i_skupovi/svetska_turisticka_elita_u_novom_sadu, (25.01.2016.)
17. <http://www.prekoramena.com/t.item.142/ishrana-u-antickom-rimu-robovi-svojih-stomaka.html>, (08.10.2015.)
18. www.croatianews.com/hr/Antique-Salona/, (08.10.2015.)

POPIS SLIKA

SLIKA 1. Kulturni turizam	6
SLIKA 2. Santiago de Compostela	15
SLIKA 3. Car August.....	22
SLIKA 4. Car Vespazijan.....	22
SLIKA 5. Car Dioklecijan.....	23
SLIKA 6. Car Valentinijan.....	24

SLIKA 7. Putovima amfiteatra.....	25
SLIKA 8. Ostaci amfiteatra u Solinu	26
SLIKA 9. Amfiteatar u Puli	28
SLIKA 10. Arena u Veroni	29
SLIKA 11. Kolosej u Rimu.....	30

SAŽETAK

U završnom radu obrađena je tema Europskih kulturnih ruta i mogućnost razvoja novih kulturnih ruta u Hrvatskoj. Predložene su i dvije nove kulturne rute koje na inovativan način valoriziraju zajedničku europsku antičku baštinu.

Kulturni turizam obično označava putovanja koji uključuju kulturne resurse. Kultura je bitna za svaku zemlju, regiju, grad ili selo. Sam projekt Europskih kulturnih ruta se pri razvoju susreo s mnogim problemima i izazovima, ali na kraju su se vidjeli rezultati truda. Od pokretanja projekta osmišljene su 33 Europske kulturne rute. Santiago de Compostela poznata hodočasnička ruta, prvi je i vjerojatno najstariji europski kulturni itinerar čiji je glavni cilj promocija europskih vrijednosti i identiteta, valorizacija zajedničke kulturne baštine i multikulturne povijesti Europe te jačanje lokalnih identiteta i ekonomija kroz osmišljavanje inovativnih tematskih ruta.

Kulturna ruta Putovima rimskih careva je prva Europska kulturna ruta u koju se uključila i Hrvatska kao nova članica Europske unije. Autorica je razradila sličnu rutu antičke baštine koja uključuje posjet tri lokaliteta na kojima su boravili rimski carevi, Pula, Split i Vinkovci. Ova ruta je osmišljena kako bi se kvalitetnije valorizirala zajednička europska antička baština. Autorica je predložila još jedan novi antički itinerar: rutu Putovima amfiteatara, koja povezuje najpoznatije amfiteatre s obje obale Jadrana. Ruta obuhvaća četiri lokaliteta Solin, Pulu, Veronu i Rim. Svi ti lokaliteti imaju zajedničku temu, a to je amfiteatar. Razvojem ovakve rute uključene destinacije mogle bi zajedno unapređivati kulturno-turističku ponudu i kvalitetnije valorizirati elemente zajedničke europske povijesti i kulture.

SUMMARY

The final paper deals with the European cultural routes and the development of new cultural routes in Croatia. Proposed are two new cultural routes in an innovative way the valorization of a common European ancient heritage.

Cultural tourism usually means a trip involving cultural resources. Culture is essential for each country, region, city or village. The project of the European cultural routes to the development met with many problems and challenges, but in the end they see the results of the effort. Since the launch of the project were designed 33 of the European Cultural Routes. Santiago de Compostela pilgrimage route known, is the first and probably the oldest European cultural itinerary whose main objective is to promote European values and identity, valorisation of the common cultural heritage and multicultural history of Europe and the strengthening of local identity and economy through the creation of innovative thematic routes.

Cultural routes Paths of Roman emperors is the first European cultural route, which it joined and Croatia as new members of the European Union. The author has developed a similar route of ancient heritage that includes visits to three sites where stayed Roman emperors, Pula, Split and Vinkovci. This route is designed to better evaluate the common European antique heritage. The author has proposed another new antique itinerary: route Paths amphitheatres, that connects the most famous amphitheater on both shores of the Adriatic. The route includes four locations Solin, Pula, Verona and Rome. All these sites have a common theme, and that is the amphitheater. The development of such routes included destinations could jointly promote cultural tourism offer and better evaluate the elements of a common European history and culture.